

ما و کتابخانه‌های سرد و ساکت

بررسی و ارزیابی کتابخانه‌های عمومی کشور

اشاره:

تلاشهایی که بتازگی در زمینه پژوهشهای فرهنگی در سطح وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی آغاز شده است آینده امیدبخشی را برای فعالیتهای فرهنگی نوید می‌دهد. آنچه در پی می‌آید، از یکی از محصولات این تلاش تازه اقتباس شده است که در حوزه معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صورت گرفته است. اصل گزارش که «بررسی آماری کتابخانه‌های عمومی کشور در سال ۱۳۷۰» نام دارد، به سعی آقایان رسول ابراهیمی میلانی و حسن مجابی فراهم شده است. در این گزارش فراوانی کتابخانه‌های عمومی کشور و تعداد مطلوب آنها نمایانده شده و مباحث مربوط به آن مطرح گردیده است.

اول. اشاره‌ای به تاریخچه کتابخانه‌های عمومی کشور

در سال ۱۲۲۷ هجری با ورود اولین دستگاه چاپ از بخارج توسط عباس میرزا به شهر تبریز و متعاقب آن تأسیس اولین چاپخانه در تهران در سال ۱۲۳۹ هجری امکان چاپ کتب فارسی در ایران نیز فراهم آمد و به مرور با افزایش میزان باسوادان جامعه و نیاز به مطالعه کتاب، ضرورت ایجاد و افزایش کتابخانه نیز احساس گردید. در سال ۱۲۴۰ شمسی کتابخانه ملی ایران تأسیس شد و در سال ۱۲۹۸ به کتابخانه عمومی معارف تغییر نام داده شد.

در سال ۱۳۰۵ «کتابخانه بلدیة تهران» توسط شهرداری وقت تهران تأسیس گردید که می‌توان آن را نخستین کتابخانه عمومی به معنای جدید دانست. بعد از آن و به فاصله زیادی یعنی در مهر ماه سال ۱۳۴۰ کتابخانه عمومی پارک شهر افتتاح گردید و به دنبال آن در سال ۴۳ و ۴۴ چند کتابخانه عمومی دیگر تأسیس شد.

در آبان سال ۱۳۴۲ تأسیس و نگهداری کتابخانه‌های عمومی براساس مصوبه وزارت کشور به

«سازمان کتابخانه‌های عمومی شهرداری تهران» واگذار گردید. در آذر ماه سال ۱۳۴۳ سازمان مذکور با بودجه ۱/۵۰۰/۰۰۰ ریال تأسیس و در ۲۹ دی ماه سال ۱۳۴۴ قانون تأسیس کتابخانه‌های عمومی در سطح شهرهای کشور به تصویب مجلس وقت رسید. براساس ماده یک قانون مزبور شهرداریها مکلف گردیدند سالیانه به میزان ۱/۵ درصد از درآمد خود را به تأسیس و اداره کتابخانه‌های عمومی و خرید کتاب اختصاص دهند. به دنبال تصویب این قانون در هر شهر انجمنی به نام انجمن کتابخانه‌های عمومی تشکیل گردید. جهت اداره انجمنها و ایجاد هماهنگی در کار آنها تشکیلاتی به نام هیأت امناء کتابخانه‌های عمومی کشور به ریاست وزیر فرهنگ و هنر وقت و پنج عضو دیگر که به پیشنهاد وی انتخاب می‌شدند، ایجاد گردید.

در دی ماه سال ۱۳۵۲ با تصویب تبصره ۲۲ ماده واحده قانون بودجه، کمک ۱/۵ درصدی شهرداریها به کتابخانه‌های عمومی قطع گردید و کلیه امور مالی و اداری کتابخانه‌ها به عهده وزارت فرهنگ و هنر آن زمان گذاشته شد و دبیرخانه هیأت امناء کتابخانه‌های عمومی کشور با تجدید سازمان به تصویب سازمان امور اداری و استخدامی کشور رسید و کار نظارت بر امور کتابخانه‌های عمومی اعم از احداث، تکمیل و تجهیز، استخدام و آموزش کتابداران و ارائه خدمات کتابخانه‌ای را به عهده گرفت. (۳)

در سال ۱۳۶۱ هیأت امناء کتابخانه‌های عمومی کشور به «اداره کل کتابخانه‌های عمومی کشور» تغییر نام یافت. از سال ۱۳۶۸ این تشکیلات مجدداً تحت عنوان دبیرخانه هیأت امناء کتابخانه‌های عمومی کشور به فعالیت خود ادامه داد. در گذر این تغییر و تحول بتدریج به تعداد کتابخانه‌ها افزوده شد به طوری که تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی یعنی در سال ۱۳۵۶ تعداد کتابخانه‌های عمومی در سطح کشور ۳۶۹ واحد بوده است. در سالهای بعد از پیروزی انقلاب، تعداد کتابخانه‌ها با روندی سریعتر افزایش یافت به طوری که تعداد آنها در سال ۱۳۷۰ به تعداد ۵۷۵ واحد رسید.

دوم. ارزیابی گذشته و حال

به منظور دستیابی به روند تغییرات در امکانات و فعالیتهای کتابخانه‌ها و نمایش چگونگی آن لازم آمد که یک دوره زمانی ده ساله انتخاب و مقایسه‌ای آماری بین دو مقطع ابتدا و انتهای آن یعنی سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰ به عمل آید. این مقایسه از پاره‌ای جهات مفید به نظر می‌رسد و طی آن مشاهده خواهد شد که با تغییراتی که در طول این مدت از نظر جمعیتی و بالا رفتن نرخ یاسوادی جامعه، امکانات علمی و تکنولوژیکی، تحولات فرهنگی و غیره در کشور پدید آمده، میزان همراهی و همخوانی کتابخانه‌های عمومی با این روند تحولات اجتماعی و علمی تا چه حدی بوده است.

۲-۱- تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور

در سال ۱۳۷۰ تعداد ۵۷۵ باب کتابخانه عمومی در مناطق شهری کشور فعال بوده است. توزیع استانی کتابخانه‌ها در جدول شماره ۱ منعکس است.

از بررسی اولیه جدول مذکور چنین دریافت می‌شود که دو استان خراسان و اصفهان با تعداد ۵۵ کتابخانه دارای بیشترین تعداد کتابخانه در بین استانهای کشور هستند و در مقابل استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و ایلام به ترتیب با ۶ و ۹ کتابخانه کمترین تعداد را از این نظر در اختیار دارند.

یکی از عوامل تعیین کننده در تأسیس کتابخانه‌های عمومی در شهرها عامل جمعیتی است. آن طور که از جدول شماره ۱ و محاسبات به عمل آمده در آن برداشت می‌شود، در سال ۱۳۷۰ برای هر ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری تعداد ۲/۲ باب کتابخانه عمومی وجود داشته است. توزیع استانی شاخص مذکور بیانگر آن است که در استانهای ایلام و چهارمحال بختیاری و سمنان به ازاء همین تعداد جمعیت به ترتیب ۸/۲، ۷/۱ و ۷ باب کتابخانه وجود دارد که از این لحاظ در بین استانهای کشور در مراتب بالایی قرار می‌گیرند. در صورتی که استانهای تهران، فارس و لرستان با به کارگیری شاخص مذکور در زمره محرومترین استانهای کشور از نظر تعداد کتابخانه عمومی به حساب می‌آیند به طوری که در جامعه باسواد شهری استان تهران سرانه تعداد کتابخانه به ازاء ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر باسواد تنها ۱/۲ کتابخانه و در استانهای فارس و لرستان به ترتیب ۲ و ۲/۱ باب کتابخانه عمومی است.

به طوری که ملاحظه می‌شود به نظر می‌رسد که توزیع کمی کتابخانه‌های عمومی در سطح استانهای کشور، توزیعی عادلانه و مناسب نباشد و در احداث و ایجاد کتابخانه‌ها چنان که باید از ضوابط و معیارهای درستی پیروی نشده است. به هر حال، برای رسیدن به معیاری نسبتاً معقول که بتواند میزان مطلوب و مناسب کتابخانه‌ها را در استانها محاسبه و عنوان نماید، از عامل جمعیتی و توصیه‌های ایفلا^(۲) کمک گرفته می‌شود و به صورت زیر فرموله می‌شود:

$$\frac{۱/۵}{۱۰۰۰} \times \text{جمعیت باسواد شهری} = \text{تعداد مطلوب کتابخانه عمومی برای هر استان}$$

متوسط ظرفیت موجود (صدلی)

براساس معیار مذکور، تعداد مطلوب کتابخانه‌های عمومی کشور در سال ۱۳۷۰ باید ۸۵۶ باب باشد که با توجه به تعداد موجود ۵۷۵ باب، تعدا ۲۷۱ کتابخانه عمومی در سطح کشور کم داشته‌ایم. (جدول شماره ۱)

از توزیع معیار تعیین حد مطلوبیت تعداد کتابخانه در استانها، به دو گروه متمایز استانی خواهیم رسید. در گروه اول که شامل ۷ استان کشور است، تعداد کتابخانه‌های موجود در سال ۷۰ بیشتر از تعداد مطلوب است. این تفاوت تعداد بویژه در استانهای چهارمحال و بختیاری (۱۶ ب)، یزد (۲۲)

به ۱۴) و سمنان (۱۷ به ۱۰) بارزتر است. استانهای گروه دوم که ۱۷ استان کشور را در مجموعه بزرگ خود جای می‌دهد از نظر تعداد کتابخانه عمومی به حد مطلوب نرسیده و در بین آنها سه استان تهران (۳۴ به ۱۳۱)، خراسان (۸۶ به ۵۵) و اصفهان (۵۵ به ۷۹) اختلاف فاحش‌تری در این زمینه نسبت به دیگر استانهای این گروه، دارند.

۲-۲- تغییرات در تعداد کتابخانه‌ها در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

در سال ۱۳۶۰ تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور بالغ بر ۳۵۲ باب بوده است. این رقم در سال ۱۳۷۰ به ۵۷۵ واحد رسیده است یعنی در دوره‌ای به طول ۱۰ سال تعداد ۲۲۳ باب کتابخانه به تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور افزوده شده است (۶۳ درصد).

توزیع استانی این تغییرات در استانهای چهارمحال و بختیاری و یزد به نسبتهای ۳۰۰ و ۲۱۴ درصد و در حد بالا و استانهای آذربایجان شرقی و خراسان با نسبتهای ۸ و ۱۲ درصد در حد پایین این تغییرات قرار دارند.

همان طوری که در جدول شماره ۲ مشخص است، افزایش تعداد کتابخانه‌ها در سال ۷۰ نسبت به سال ۶۰ هماهنگ با افزایش جمعیت ویژه افزایش جمعیت باسواد شهری نیست. تعداد کتابخانه برای هر ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری کشور در سال ۱۳۶۰ رقم ۳/۵ بوده است. در صورتی که این سرانه در سال ۷۰ به ۲/۲ باب کتابخانه به‌ازاء هر ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر افراد باسواد مناطق شهری کاهش داشته است.

۲-۳- تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور در مقایسه با شاخص‌های جهانی

آمارهای ارائه شده توسط یونسکو که مفاد آن در جدول شماره ۳ فهرست شده است، موقعیت کشور ما را از لحاظ تعداد کتابخانه عمومی و شاخصهای مربوط به آن، در مقایسه با تعدادی از کشورهای جهان مشخص می‌سازد و بیان می‌نماید که در سال مورد بررسی برای هر ۱۰۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت کشور ایران تنها یک باب کتابخانه عمومی وجود داشته در حالی که در کشورهایی نظیر چک و اسلواکی، شوروی و آلمان به ترتیب و در بالاترین وضعیت ۵۳/۷، ۵۰/۴ و ۲۷/۱ باب کتابخانه و در کشورهای چین و ونزوئلا در پایین‌ترین سطح به ترتیب ۰/۳ و ۰/۲ باب کتابخانه وجود داشته است. در مقام مقایسه، تعداد کتابخانه‌های عمومی ایران با کشورهای نظیر مصر و ترکیه که از جهات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دارای شباهتهای نزدیکی با کشور ما هستند، چنین نتیجه گرفته می‌شود که در کشورهای نامبرده به ترتیب تعداد ۸۳۶ و ۸۵۴ کتابخانه عمومی فعالیت داشته است. در صورتی که تعداد کتابخانه‌های موجود در کشور ما در سال مذکور ۵۰۷ باب بوده است. به بیانی دیگر در کشورهای مصر و ترکیه برای هر یک میلیون نفر جمعیت تعداد ۱۶ باب کتابخانه عمومی وجود

داشته، در صورتی که شاخص مزبور در کشور ما ۱۰ باب کتابخانه بوده است.

جدول شماره ۱- تعداد کتابخانه‌های عمومی موجود کشور و تعداد مطلوب آن در سال ۱۳۷۰

استان	تعداد کتابخانه‌های (۵) موجود در سال ۷۰	تعداد کتابخانه به سرانه هر ۱۰۰۰۰۰ تقریباً سواد شهری	تعداد مطلوب کتابخانه برای هر استان
تهران	۳۴	۰/۵	۱۳۱
مرکزی	۱۵	۳/۱	۱۵
گیلان	۳۴	۴/۶	۴۰
مازندران	۴۴	۳/۵	۴۷
آذربایجان شرقی	۴۲	۲/۴	۳۹
آذربایجان غربی	۱۹	۲/۴	۱۷
کرمانشاه	۱۷	۲/۴	۲۹
خوزستان	۳۵	۲/۳	۴۱
فارس	۳۱	۲	۴۱
کرمان	۲۸	۴	۲۷
خراسان	۵۵	۲/۲	۸۶
اصفهان	۵۵	۲/۷	۷۹
سیستان و بلوچستان	۱۰	۲/۵	۱۴
کردستان	۱۳	۳/۲	۱۶
همدان	۱۷	۳/۱	۲۱
چهارمحال و بختیاری	۱۶	۷/۱	۷
لرستان	۱۲	۲/۱	۲۱
ایلام	۹	۸/۲	۷
کهگیلویه و بویراحمد	۶	۴/۸	۱۰
بوشهر	۱۳	۴/۵	۱۴
زنجان	۱۸	۲/۷	۲۱
سمنان	۱۷	۶	۱۰
یزد	۲۲	۵/۷	۱۴
هرمزگان	۱۳	۴/۳	۱۵
جمع	۵۷۵	۲/۲	۸۵۶

جدول شماره ۲- تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

تعداد کتابخانه به ازای جمعیت ۱۰۰/۰۰۰ نفر		تعداد کتابخانه‌ها			استان
سال ۷۰	سال ۶۰	درصد افزایش	در سال ۷۰	در سال ۶۰ (۶)	
۰/۵	۰/۴	۱۱۲	۳۴	۱۶	تهران
۳/۱	۲/۴	۱۱۴	۱۵	۷	مرکزی
۴/۶	۶/۴	۴۲	۳۴	۲۴	گیلان
۳/۵	۶/۵	۲۹	۴۴	۳۴	مازندران
۲/۴	۶/۵	۸	۴۲	۳۹	آذربایجان شرقی
۲/۴	۴/۷	۹۰	۱۹	۱۰	آذربایجان غربی
۲/۴	۳/۴	۱۴۳	۱۷	۷	کرمانشاه
۲/۳	۰۰۰	۰۰۰	۳۵	۰۰۰	خوزستان
۲	۴/۲	۲۴	۳۱	۲۵	فارس
۴	۷/۹	۶۵	۲۸	۱۷	کرمان
۲/۲	۶/۲	۱۲	۵۵	۴۹	خراسان
۲/۷	۴/۹	۲۰	۵۵	۴۶	اصفهان
۲/۵	۷/۶	۶۷	۱۰	۶	سیستان و بلوچستان
۳/۲	۸/۹	۱۱۷	۱۳	۶	کردستان
۳/۱	۶/۳	۵۶	۱۷	۱۱	همدان
۷/۱	۵/۵	۳۰۰	۱۶	۴	چهارمحال و بختیاری
۲/۱	۲/۸	۲۰۰	۱۲	۴	لرستان
۸/۲	۰۰۰	۰۰۰	۹	۰۰۰	ایلام
۴/۸	۲۴/۱	۲۰	۶	۵	کهگیلویه و بویراحمد
۴/۵	۱۲/۴	۴۴	۱۳	۹	بوشهر
۲/۷	۳/۷	۱۵۷	۱۸	۷	زنجان
۷	۱۰/۱	۸۹	۱۷	۹	سمنان
۵/۷	۵/۱	۲۱۴	۲۲	۷	یزد
۴/۳	۱۱/۶	۳۰	۱۳	۱۰	هرمزگان
۲/۵	۳/۵	۶۳	۵۷۵	۳۵۲	جمع

جدول شماره ۳- تعداد کتابخانه‌های عمومی و تعداد کتب و شاخصهای مربوط به آن به تفکیک کشور در سال ۱۹۹۰ میلادی

نام کشور	جمعیت به هزار نفر (۷)	تعداد کتابخانه (۷)	تعداد کتاب به هزار جلد (۷)	تعداد کتابخانه به ۱۰۰۰۰۰ نفر جمعیت	متوسط تعداد کتاب در هر کتابخانه	تعداد کتاب به ۱۰۰۰۰۰ نفر جمعیت
مصر	۵۳۲۲۳	۸۳۶	۸۵۲۳	۱/۶	۱۰۱۹۵	۱۶۰۱۴
مکزیک	۸۶۱۵۴	۲۲۶۹	۹۸۷۵	۲/۷	۴۳۵۲	۱۱۴۶۲
کانادا	۲۶۶۰۳	۹۹۳	۵۹۵۸۱	۳/۸	۶۰۰۰۱	۲۲۳۹۶۳
کوبا	۱۰۶۲۵	۲۳۲	۴۳۳۴	۲/۲	۱۸۶۸۱	۴۰۷۹۰
شیلی	۱۳۱۷۳	۲۹۳	۱۰۵۴	۲/۳	۳۵۹۷	۸۰۰۱
چین	۱۳۹۰۰۶۰	۲۵۱۲	۲۸۳۶۸	۰/۳	۱۱۲۹۳	۲۴۹۰
ژاپن	۱۱۸۵۳۷	۱۳۴۹	۱۳۳۶۱۳	۱/۲	۹۹۰۴۶	۱۱۲۷۱۸
ایران	۵۴۶۰۸	۵۰۷	۳۲۳۲	۱	۶۵۷۲	۶۱۰۲
فنلاند	۴۹۸۶	۴۶۰	۳۴۹۰۰	۹/۳	۷۵۸۷۰	۶۹۹۹۶۰
نروژ	۴۲۴۱	۴۴۶	۱۸۵۵۱	۱۰/۶	۴۱۵۹۴	۴۳۷۴۲۰
لهستان	۳۸۱۸۰	۱۰۳۱۳	۱۳۶۷۸۳	۲۷/۱	۱۳۲۶۳	۳۵۸۲۵۸
چک و اسلواکی	۱۵۶۶۱	۸۳۹۸	۵۸۶۲۷	۵۳/۷	۶۹۸۱	۱/۳۷۴/۳۵۰
آلمان	۷۸۲۸۰	۲۱۱۹۴	۱۴۴۹۴۳	۲۷/۱	۶۸۳۹	۱۸۵۱۶۰
فرانسه	۵۶۷۳۵	۱۴۶۲	۷۸۴۷۰	۲/۶	۵۳۶۷۳	۱۳۸۳۱۰
شوروی	۲۶۵۵۴۰	۱۳۳۶۹۷	۲۱۴۸۸۰۰	۵۰/۴	۱۶۰۷۲	۸۰۹۲۱۹
یونان	۱۰۱۲۳	۶۱۵	۸۲۹۶	۶/۱	۱۳۴۸۹	۸۱۹۵۲
اتریش	۷۷۹۱	۱۱۷۶	۷۴۵۰	۱۵/۱	۶۳۳۵	۹۵۶۲۳
سوئد	۸۵۵۹	۳۳۷	۴۷۲۴۳	۴/۴	۱۲۵۳۱۳	۵۵۱۹۶۹
ترکیه (۸)	۵۶۰۹۸	۸۵۴	۷۳۳۹	۱/۶	۸۵۹۴	۱۳۰۸۲
ونزوئلا	۱۹۳۲۰	۲۴	۲۳۷۸	۰/۲	۹۹۰۸۳	۱۲۳۰۸

۲-۴- وضعیت مالکیت و درجه‌بندی کتابخانه‌های عمومی کشور

ساختمان یک کتابخانه عمومی به مانند ساختمان سایر مراکز فرهنگی از قبیل سالنهای سینما و تئاتر می‌باید از نظر معماری دارای ویژگیها و مشخصات خاص و در حد استاندارد باشد. در سال ۱۳۶۸، حدود نیمی از کتابخانه‌های عمومی کشور در ساختمانهای استیجاری و یا واگذار شده مستقر بوده است.

و ارائه خدمات در کتابخانه‌هایی که ساختمان آنها در مالکیت خود کتابخانه است تنها ۴۸ درصد کل کتابخانه‌ها را شامل می‌شود. با توجه به این که تعدادی از کتابخانه‌های اختصاصی نیز در ساختمانهای قدیمی و غیر مناسب جهت کار کتابخانه‌ای دایر است می‌توان ادعا داشت که بالغ بر $\frac{2}{3}$ ساختمانهایی که از آن به عنوان کتابخانه عمومی بهره‌برداری می‌شود، از فضا و امکانات لازم در حد استاندارد برخوردار نیستند.

۲-۵. کتب موجود در کتابخانه‌های عمومی

طبق گزارش دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، در سال ۱۳۷۰ تعداد کتابخانه، متوسط تعداد کتاب در هر کتابخانه کشور ۶۹۱۲ جلد کتاب است. برای بررسی وضعیت کمی کتابها با بهره‌گیری از عامل جمعیتی به نتایج واضحتری خواهیم رسید. آن طور که در جدول شماره ۵ نیز نشان داده شده است، تعداد کتب موجود در کتابخانه‌ها به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد مناطق شهری کشور ۱۵۱ جلد است. لذا استانهای سمنان و چهارمحال و بختیاری به ترتیب با ۶۴۵ و ۴۵۲ جلد کتاب در رده‌های برتر و استانهای تهران و خوزستان با ۴۵ و ۱۴۱ جلد کتاب برای ۱۰۰۰ نفر از جامعه باسواد شهری در بین استانهای کشور در سطوح پایین‌تری قرار می‌گیرند. در اینجا اشاره‌ای به معیارهای ایفلا در این زمینه خالی از فایده نیست. مطابق معیارهای مذکور در واحدهای کوچک کتابخانه‌ای، به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد باید حداقل تعداد ۳۰۰۰ جلد کتاب در قفسه‌های کتابخانه‌های عمومی موجود باشد که این تعداد برای جمعیت‌های بالاتر از ۶۰۰۰۰ نفر به ۲۰۰۰ جلد برای هر ۱۰۰۰ نفر تقلیل می‌یابد.^(۹)

جدول شماره ۴- شاخص تعداد کتابخانه‌های عمومی در جهان و

تعداد کتب موجود آنها به تفکیک قاره در سال ۱۹۹۰^(۱۰)

نام منطقه	تعداد کتابخانه	تعداد کتاب (به هزار جلد)	متوسط کتاب در هر کتابخانه
آفریقا	۶۵۰	۱۱۹۴۲	۱۸۳۷۲
آمریکا	۱۶۱۱۲	۸۴۱۲۴	۵۲۲۱
آسیا	۶۹۲۷	۴۵۰۶۲۲	۶۵۰۵۳
اروپا	۱۰۲۴۹۱	۱۰۲۸۲۰۶	۱۰۰۳۲
اقیانوسیه	۱۸۲۰	۲۷۲۵۱	۱۴۹۷۲
دنیا	۱۲۸۰۰۰	۱۶۰۲۲۴۵	۱۲۵۱۷
ایران	۵۰۷	۲۳۳۲	۶۵۷۲

آن طور که در جدول شماره ۴ آمده، متوسط تعداد کتب هر کتابخانه در سطح جهانی ۱۲۵۱۷ جلد کتاب است که این متوسط برای ایران ۶۵۷۲ جلد است.

شاخص تعداد کتب به ازاء هر ۱۰۰۰۰۰ نفر جمعیت (کل جمعیت) برای ایران ۶۱۰۲ جلد است که حتی در مقایسه با کشورهای مصر و ترکیه که به ترتیب دارای ۱۶۰۱۴ و ۱۳۰۸۲ هر ۱۰۰۰۰۰ نفر از افراد جامعه خود هستند نیز کاهش فاحشی را نشان می‌دهد.

۲۶- بررسی تغییرات کمی کتاب در کتابخانه‌ها

در سال ۱۳۶۰ در کتابخانه‌های عمومی کشور ۲/۱۶۲/۰۷۳ جلد کتاب موجود بوده است (جدول شماره ۵). در نتیجه افزایش تعداد ۲۲۳ باب کتابخانه و تعداد ۱/۸۱۲/۱۰۱ جلد کتاب در طول مدت دهساله ۶۰ تا ۷۰، موجودی کتاب در کتابخانه‌ها به رقم ۳/۹۷۴/۱۷۴ جلد افزایش یافت.

متوسط کتابهای موجود در کتابخانه‌ها در سال ۱۳۶۰، تعداد ۶۱۴۲ جلد در هر کتابخانه بوده که در سال ۱۳۷۰ به رقم ۶۹۱۲ جلد افزایش یافته است. با آن که تعداد کتابها در فاصله دو مقطع زمانی مورد بررسی افزایشی قابل توجه داشته، اما با توجه به روند افزایش جمعیت به ویژه جمعیت باسواد شهری، آهنگ افزایش تعداد کتب متناسب با رشد جمعیتی کشور نبوده است به طوری که در سال ۶۰، سرانه تعداد کتاب برای هر ۱۰۰۰ نفر افراد باسواد مناطق شهری ۲۱۰ جلد بوده است در صورتی که در سال ۱۳۷۰ کتابخانه‌های عمومی کشور تنها تعداد ۱۵۱ جلد کتاب برای هر ۱۰۰۰ نفر باسواد شهری در اختیار داشته‌اند.

جدول شماره ۵ - تعداد کتب موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور
در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

استان	کتاب موجود در کتابخانه		متوسط تعداد کتابها در هر کتابخانه		تعداد کتب به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسوادشهری	
	سال ۱۳۶۰	سال ۱۳۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰
تهران	۲۱۸۳۶	۳۴۲۷۴۲	۱۳۶۴۸	۱۰۰۸۰	۵۵	۴۵
مرکزی	۵۲۳۴۲	۱۰۹۴۰۳	۷۴۷۸	۷۲۹۴	۱۷۸	۲۲۵
گیلان	۱۰۰۳۳۹	۱۴۲۸۲۴	۴۱۸۱	۴۲۰۱	۲۶۷	۱۹۰
مازندران	۱۶۶۳۳۶	۳۱۵۷۶۹	۴۸۹۲	۷۱۷۷	۳۱۵	۲۴۶
آذربایجان شرقی	۲۳۶۲۶۳	۳۲۷۹۴۳	۶۰۵۸	۷۸۰۸	۳۹۱	۱۸۶
آذربایجان غربی	۷۰۱۲۸	۱۴۰۵۱۴	۷۰۱۳	۷۳۹۵	۳۲۵	۱۷۵
کرمانشاه	۴۰۹۲۸	۱۲۱۹۹۹	۵۸۴۷	۷۱۷۶	۱۹۶	۱۶۷
خوزستان	۶۲۶۴۲	۲۱۶۷۴۷	۰۰۰	۷۱۹۳	۸۸	۱۴۱
فارس	۱۴۵۵۵	۲۷۱۸۴۰	۵۷۰۲	۸۷۶۹	۲۳۷	۱۷۰
کرمان	۱۱۰۹۹۳	۲۳۱۵۸۸	۶۵۲۹	۸۲۷۱	۵۱۴	۳۳۰
خراسان	۳۰۰۷۳۲	۴۸۹۲۸۸	۶۱۳۷	۸۸۹۶	۳۸۰	۱۹۰
اصفهان	۲۶۰۰۱۰	۱۳۳۷۲۹۸	۵۶۵۲	۳۷۲۲	۲۷۶	۱۸۲
سیستان و بلوچستان	۴۱۲۸۹	۱۳۷۰۱۴۴	۶۸۸۲	۲۶۶۶	۵۲۰	۱۷۴
کردستان	۳۱۲۱۷	۸۸۶۱۲	۵۲۰۳	۶۸۱۶	۴۶۱	۲۱۸
همدان	۶۸۲۷۴	۱۱۰۳۰۴	۶۲۰۷	۶۴۸۸	۳۸۷	۲۰۱
چهارمحال و بختیاری	۱۸۲۰۰	۱۰۱۸۵۶	۴۵۵۰	۶۳۶۶	۲۴۹	۴۵۲
لرستان	۱۶۵۷۷	۸۶۷۶۲	۴۱۴۴	۷۲۳۰	۱۱۲	۱۴۷
ایلام	۱۴۹۲۱۴	۴۰۹۵۵	۰۰۰	۴۵۵۱	۲۲۰	۳۷۱
کهگیلویه و بویراحمد	۱۱۴۶۸	۲۷۸۵۴	۲۲۹۴	۴۶۴۲	۵۵۱	۲۱۹
بوشهر	۳۵۳۵۳	۵۱۳۵۷	۳۹۲۸	۳۹۵۱	۴۸۵	۱۷۷
سمنان	۶۵۲۷۹	۱۵۸۴۹۶	۷۲۵۳	۹۳۲۳	۷۳۱	۶۴۵
یزد	۵۶۰۶۸۶	۱۵۵۸۱۶	۷۲۴۱	۷۰۸۳	۳۶۶	۴۰۲
هرمزگان	۳۶۲۷۳	۶۷۳۵۵	۳۶۲۷	۵۱۸۱	۴۱۹	۲۱۹
جمع	۲۶۱۲۰۷۳	۳۹۴۱۷۴	۶۱۴۲	۶۹۱۲	۲۱۰	۱۵۱

۲-۷- اعضای کتابخانه‌های عمومی

اعضا و مراجعان به کتابخانه‌های عمومی و میزان بهره‌گیری از کتابخانه و نوع استفاده از کتاب (چه به صورت استفاده در محل یا به امانت بردن کتاب)، رابطه و نسبت‌های موجود بین آنها، از شاخصهای مهم و درخور توجهی در بررسیهای کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند.

در سال ۱۳۷۰، مجموعه کتابخانه‌های عمومی کشور توانسته است تعداد اعضای خود را به ۳۴۱/۲۸۰ نفر برساند. از این رو سهم تعداد اعضا برای هر کتابخانه به طور متوسط ۵۹۴ نفر عضو گردید. (جدول شماره ۶)

در توزیع استانی میانگین اعضا برای هر کتابخانه، به گونه‌ای که در جدول مذکور مشخص شده، استانهای تهران و سمنان به ترتیب با ۱۳۷۵ و ۱۱۸۰ عضو بالاتر از میانگین و کتابخانه‌های دو استان بوشهر و اصفهان با تعداد متوسط ۱۹۱ و ۱۹۹ نفر عضو کمترین اعضا را داشته‌اند.

در این سال، کتابخانه‌های عمومی کشور به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری به طور متوسط ۱۳ نفر عضو داشته‌اند و دو استان سمنان و ایلام به ترتیب با ۸۹ و ۶۳ نفر عضو در هر ۱۰۰۰ نفر افراد باسواد شهری بیشترین عضو و کتابخانه‌های دو استان سیستان و بلوچستان و تهران با نسبت‌های ۵ و ۶ نفر کمترین عضو را در بین استانهای کشور داشته‌اند.

بررسی روند تغییرات تعداد اعضای کتابخانه‌ها در دو مقطع زمانی ۶۰ و ۷۰ بیانگر آن است که با وجود این که در طول دوره دهساله مذکور ۱۱۲۷۰۳ نفر به تعداد اعضای کتابخانه‌ها افزوده شده است اما این افزایش با روند افزایش جمعیت کشور و شاخصهای مربوطه تناسب ندارد به طوری که از جدول شماره ۷ می‌توان دریافت به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد مناطق شهری کشور در سال ۶۰ تعداد ۲۲ نفر در کتابخانه‌های عمومی عضویت داشته‌اند که در سال ۷۰ به ۱۳ نفر عضو کاهش یافته است.

تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی کشور در مقایسه با شاخصهای بین‌المللی

بر اساس آمارهای منتشره از جانب یونسکو، در سال ۱۹۹۰ (۱۵) متوسط تعداد اعضا در کتابخانه‌های عمومی ایران ۸۲۴ نفر بوده است. بر طبق سند مزبور دو کشور ژاپن و مکزیک در بین کشورهای گزارش شده با متوسط تعداد ۸۹۷۸۵ و ۱۷۳۸۹ نفر عضو در صدر کشورها و چک و اسلواکی و شیلی با تعداد ۳۳۱ و ۹۴ نفر عضو در هر کتابخانه در مراتب پایین تر جدول قرار دارند (جدول شماره ۷). از جهتی دیگر احتساب نسبت بین اعضای کتابخانه‌ها و جمعیت کشورها، شاخص گویاتری در این زمینه می‌تواند باشد، به طوری که در جدول مزبور مشخص است در سال مورد بررسی از هر هزار نفر جمعیت ایران ۷/۹ نفر عضویت در کتابخانه‌ها را پذیرفته‌اند در حالی که

این شاخص در دو کشور شوروی و فنلاند به ترتیب $۵۰۶/۴$ و $۴۷۲/۶$ نفر عضو و در ونزوئلا و شیلی با $۲/۸$ و $۲/۱$ نفر عضو در هر هزار نفر جمعیت در دو حد بالا و پایین فهرست کشورهای منظور شده در آمارگیری قرار دارند.

جدول شماره ۶- تعداد اعضا کتابخانه‌های عمومی کشور
در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

استان	تعداد اعضا کتابخانه‌ها		متوسط تعداد اعضا در هر کتابخانه		نسبت اعضا به ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری	
	سال ۶۰ (۱۶)	سال ۷۰ (۱۷)	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰
تهران	۲۶۲۴۷	۴۶۷۳۷	۱۶۴۰	۱۳۷۵	۷	۶
مرکزی	۵۴۹۱	۹۳۰۲	۷۸۴	۶۲۰	۱۹	۱۹
گیلان	۱۲۴۰۲	۱۷۲۶۹	۵۱۷	۵۰۸	۲۳	۲۳
مازندران	۲۰۷۱۰	۱۸۴۷۵	۶۰۹	۴۲۰	۳۹	۱۴
آذربایجان شرقی	۲۴۶۶۹	۱۷۱۵۵	۶۳۳	۴۰۸	۴۱	۱۰
آذربایجان غربی	۸۱۷۰	۲۱۲۱۹	۸۱۷	۱۱۱۷	۳۸	۲۶
کرمانشاه	۱۱۴۴۷	۹۰۴۸	۱۶۳۵	۵۳۲	۵۹	۱۲
خوزستان	۷۱۵۷	۱۸۸۳۲	۰۰۰	۵۳۸	۱۰	۱۲
فارس	۲۱۹۱۹	۱۸۸۹۵	۸۷۷	۶۱۰	۳۶	۱۲
کرمان	۱۶۸۳۳	۱۴۹۹۱	۹۹۰	۵۳۵	۷۸	۲۱
خراسان	۲۰۴۴۶	۲۲۱۹۲	۴۱۷	۴۰۳	۲۶	۹
اصفهان	۱۶۴۶۶	۱۰۹۲۲	۳۵۸	۱۹۹	۱۷	۵
سیستان و بلوچستان	۵۴۲۷	۴۷۰۷	۹۰۴	۴۷۱	۶۸	۱۲
کردستان	۱۹۷۹	۱۲۹۱۱	۳۳۰	۹۹۳	۲۹	۳۲
همدان	۳۳۶۱	۱۴۳۴۶	۲۰۶	۸۴۴	۱۹	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۷۸۸	۳۶۳۷	۱۹۷	۲۲۷	۱۱	۱۶
لرستان	۱۲۱۲	۴۵۵۷	۲۰۳	۲۸۰	۸	۸
ایلام	۰۰۰	۶۹۷۳	۰۰۰	۷۷۵	۰۰۰	۶۳

۲۵	۰۰۰	۵۳۰	۰۰۰	۳۱۷۷	۰۰۰	کهکیلویه و بویراحمد
۹	۴۱	۱۹۱	۳۳۴	۲۴۸۳	۳۰۰۵	بوشهر
۸۹	۶۷	۱۱۸۰	۶۶۸	۲۰۰۶۷	۶۰۰۹	سمنان
۳۷	۴۹	۶۵۲	۹۶۹	۱۴۳۴۶	۶۷۸۵	یزد
۵۰	۷۴	۱۱۹۴	۶۴۰	۱۵۵۱۹	۶۴۰۲	هرمزگان
۱۳	۲۲	۵۹۴	۶۵۰	۳۴۱۲۸۰	۲۲۸۵۷۷	جمع

جدول شماره ۷- تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی

در چند کشور جهان در سال ۱۹۹۰

نسبت اعضا به هزار نفر جمعیت	متوسط اعضا در در هر کتابخانه	اعضاء ^(۱۸) کتابخانه	جمعیت ^(۱۸) (هزار نفر)	نام کشور
۹۰۳۰	۱۹۶۶	۱۶۴۴۰۰۰	۵۳۲۲۳	مصر
۴۵/۸	۱۷۳۸۹	۳۹۴۵۵۸۶	۸۶۱۵۴	مکزیک
۳۱/۵	۱۴۴۰	۳۳۴۰۰۷	۱۰۶۲۵	کوبا
۲/۱	۹۴	۲۷۴۵۰	۱۳۱۷۳	شیلی
۵/۲	۲۳۵۶	۵۹۱۹۰۰۰	۱۱۳۹۰۶۰	چین
۱۰۲/۲	۸۹۷۸۵	۱۲۱۱۲۰۰۰	۱۱۸۵۳۷	ژاپن
۷/۹	۸۲۴	۴۲۷۰۷۹ ^(۱۹)	۵۴۶۰۸	ایران
۳۷۲/۶	۵۱۲۲	۲۳۵۶۰۰۰	۴۹۸۶	فنلاند
۲۰۲/۶	۷۵۰	۷۷۳۲۴۰	۳۸۱۸۰	لهستان
۱۷۷/۷	۳۳۱	۲۷۸۱۷۰۰	۱۵۶۶۱	چک و اسلواکی
۱۴۶/۱	۵۳۹	۱۱۴۳۰۰۲۷	۷۸۲۸۰	آلمان
۲۹۰/۸	۱۱۲۸۴	۱۶۴۹۷۰۰۰	۵۶۷۳۵	فرانسه
۵۰۶/۲	۱۰۰۶	۱۳۴۴۶۹۰۰۰	۲۶۵۵۴۰	شوروی
۱۳۸/۳	۲۲۷۵	۱۳۹۹۳۵۳	۱۰۱۲۳	یونان
۱۰۰/۵	۶۶۶	۷۸۲۶۸۰	۷۷۹۱	اتریش
۱۲/۹	۸۴۲	۷۱۹۴۱۹	۵۶۰۹۸	ترکیه
۲/۸	۲۲۳۶	۵۳۶۷۵	۱۹۳۲۰	ونزوئلا

۲-۸- مراجعان به کتابخانه‌های عمومی

نمود بارز کتابخانه‌های عمومی در مقایسه با سایر انواع کتابخانه‌ها در عرضه خدمات رایگان به طبقات و اقشار مختلف اجتماعی بدون در نظر گرفتن جنس، سن، تحصیلات، درآمد، دین، نژاد و غیره است. بنابراین، بررسی شاخصهای این بخش و ارتباط آن با کتب به امانت داده شده حائز اهمیت است. تغییرات در تعداد مراجعان، گذشته از عامل جمعیتی و تحولات اجتماعی، ارتباط مستقیم با نحوه مدیریت، حدود مطلوبیت و مناسب بودن فضای مطالعه موجود در کتابخانه‌ها، میزان و نحوه عرضه خدمات کتابداری و به کارگیری کتابداران متخصص و روشهای جدید کتابداری، استفاده از تکنولوژی و وسایل کمک آموزشی در کتابخانه‌ها، کافی یا ناکافی بودن تعداد کتاب و متنوع بودن موضوعات آن، برنامه‌های جنبی از قبیل ارائه برنامه‌های هنری، فرهنگی و ... دارد.

در سال ۱۳۷۰ قریب ۱۲/۵ میلیون نفر به کتابخانه‌های عمومی کشور مراجعه کرده‌اند که متوسط تعداد مراجعه به هر کتابخانه در سال مذکور تعداد ۲۱۵۸۴ بار بوده است. در توزیع استانی آن، دو استان تهران و زنجان دارای بیشترین تعداد مراجعه کننده (به ترتیب ۵۱۶۷۸ و ۳۹۶۸۳ نفر) و دو استان کهگیلویه و بویراحمد و گیلان، با تعداد ۶۱۳۸ و ۸۱۹۰ نفر دارای کمترین تعداد از این نظر بوده‌اند.

از طرفی دیگر در سال مورد بررسی از هر هزار نفر جمعیت باسواد شهری تعداد ۴۷۳ نفر به کتابخانه عمومی کشور مراجعه کرده‌اند. سرانه دفعات مراجعه به کتابخانه‌ها به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری در استانهای سمنان و چهارمحال و بختیاری به ترتیب ۲۳۵۱ و ۱۲۳۳ بالاتر از حد میانگین و استانهای تهران و اصفهان به ترتیب با ۲۳۲ و ۲۶۸ نفر مراجعه کننده از هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد جامعه شهری در حد پایین تر از میانگین قرار داشته‌اند (جدول شماره ۸).

بررسی روند تغییرات تعداد مراجعان به کتابخانه‌ها در دو مقطع زمانی ۶۰ و ۷۰ بیانگر آن است که تعداد مراجعان به کتابخانه‌ها در سال ۷۰ بالغ بر ۳ برابر تعداد آنها در سال ۶۰ است. به عبارت دیگر، تعداد مراجعه به کتابخانه‌های عمومی در سال ۷۰ نسبت به سال ۶۰ قریب ۸/۵ میلیون بار افزایش داشته است.

متوسط دفعات مراجعه به هر واحد کتابخانه عمومی نیز در سال ۷۰ نسبت به سال ۶۰ نزدیک به دو برابر یعنی از ۱۱۲۰۲ مراجعه به ۲۱۵۸۴ مراجعه افزایش داشته است.

به همین صورت در سال ۱۳۷۰ میزان مراجعه به کتابخانه‌ها به ازای هر هزار نفر جمعیت باسواد مناطق شهری نسبت به شاخص مذکور در سال ۶۰ افزایش ۴۷۳ در برابر ۳۸۳ مراجعه کننده داشته است (جدول شماره ۸).

جدول شماره ۸- تعداد مراجعان به کتابخانه‌های عمومی کشور

در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

نسبت مراجعان به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد شهری		متوسط مراجعان به هر کتابخانه		تعداد مراجعان به کتابخانه‌ها		استان
سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰ (۲۱)	سال ۶۰ (۲۰)	
۲۳۲	۱۰۴	۵۱/۶۷۸	۲۵۷۴۳	۱۷۵۷۰۵۴	۴۱۱۸۸۴	تهران
۸۶۶	۴۴۰	۲۸۰۵۷	۱۸۵۳۱	۴۲۰۸۵۰	۱۲۹۷۲۰	مرکزی
۳۷۰	۴۵۲	۸۱۹۰	۷۰۷۹	۲۷۸۴۵۹	۱۶۹۹۰۳	گیلان
۱۱۵۲	۷۸۸	۳۳/۶۵۳	۱۲۲۲۸	۱/۴۸۰/۷۴۸	۴۱۵۷۶۰	مازندران
۳۸۰	۱۰۰۹	۱۵۹۲۵	۱۵۶۱۹	۶۶۸۸۵۳	۶۰۹/۱۵۷	آذربایجان شرقی
۸۷۶	۲۴۸	۳۶/۹۸۹	۵۳۳۴	۷۰۲۷۸۶	۵۳۳۴۲	آذربایجان غربی
۳۶۳	۹۲۸	۱۵۵۸۶	۲۷۷۳۰	۲۶۴/۹۶۳	۱۹۴/۱۱۰	کرمانشاه
۵۱۹	۲۷	۲۲۸۳۰	...	۷۹۹/۰۵۴	۱۹/۳۱۷	خوزستان
۴۹۴	۴۷۲	۲۵۴۳۹	۱۱۳۴۳	۷۸۸۶۰۸	۲۸۳۵۶۷	فارس
۵۵۶	۵۷۵	۱۶۴۴۹	۷۳۱۴	۴۶۰۵۷۹	۱۲۴۳۴۴	کرمان
۴۵۱	۶۵۳	۲۱۱۲۱	۱۰۵۴۱	۱۱۶۱۶۷۱	۵۱۶۵۲۹	خراسان
۲۶۸	۳۱۶	۱۰۰۲۸	۶۴۷۰	۵۵۱۵۸۱	۲۹۷۶۰۸	اصفهان
۴۹۹	۱۴۵۱	۲۰۱۳۱	۱۹۱۹۰	۲۰۱۳۱۰	۱۱۵/۱۴۱	سیستان و بلوچستان
۳۱۶	۵۷۹	۹۸۵۹	۶۵۴۳	۱۲۸۱۷۴	۳۹۲۶۱	کردستان
۶۹۶	...	۸۵۴۳	...	۷۶۸۹۲	...	ایلام
۲۹۰	...	۶۱۳۸	...	۳۶۸۳۰	...	کهگیلویه و بویراحمد
۴۱۵	۵۰۵	۹۲۵۴	۴۰۸۵	۱۲۰۳۰۷	۳۶۷۶۷	بوشهر
۱۰۷۳	۳۵۱	۳۹۶۸۳	۹۶۵۷	۷۱۴۳۰۱	۶۷۵۹۹	زنجان
۲۳۵۱	۸۵۳	۳۳۹۶۸	۸۴۶۰	۵۷۷۴۵۰	۷۶۱۴۱	سمنان
۹۰۱	۷۰۱	۱۶۰۲۴	۱۳۸۶۱	۳۵۲۵۳۵	۹۷۰۲۴	یزد
۵۶۴	۸۱۷	۱۳۳۶۴	۷۰۶۹	۱۷۳۷۳۶	۷۰۶۸۸	هرمزگان
۴۷۳	۳۸۳	۲۱۵۸۴	۱۱۲۰۲	۱۲/۴۱۰/۹۲۳	۳/۹۴۳/۱۷۷	جمع

۹-۲- کتب امانت داده شده توسط کتابخانه‌های عمومی

ارزیابی کار کتابخانه‌های عمومی در نهایت به میزان کتابهایی که توسط اعضا و مراجعان کتابخانه به امانت گرفته می‌شود، منتهی می‌شود. چرا که کار اصلی کتابخانه‌ها در اختیار گذاشتن کتاب جهت استفاده اعضا و مراجعان به کتابخانه‌ها است. از طرفی دیگر دستیابی به موضوعات کتابهای به امانت گرفته شده، میزان علاقه و گرایش جامعه کتابخوان کتابخانه‌ها را به موضوعات مختلف نشان می‌دهد. در سال ۱۳۷۰ تعداد ۴۴۳۴۶۹۳ جلد کتاب توسط کتابخانه‌های عمومی کشور در اختیار اعضا و مراجعان قرار گرفته است. متوسط کتب به امانت داده شده توسط هر کتابخانه در سال مذکور ۷۷۱۳ جلد کتاب بوده است و از این نظر استانهای زنجان و تهران به ترتیب با نسبتهای ۱۵۸۶۰ و ۴۱۵۶ جلد کتاب امانت داده شده در رده پایین قرار دارند. همچنین در سال مذکور، توسط هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت باسواد جامعه شهری کشور تعداد ۱۶۹ جلد کتاب از کتابخانه‌های عمومی کشور به امانت برده شده است (جدول شماره ۹).

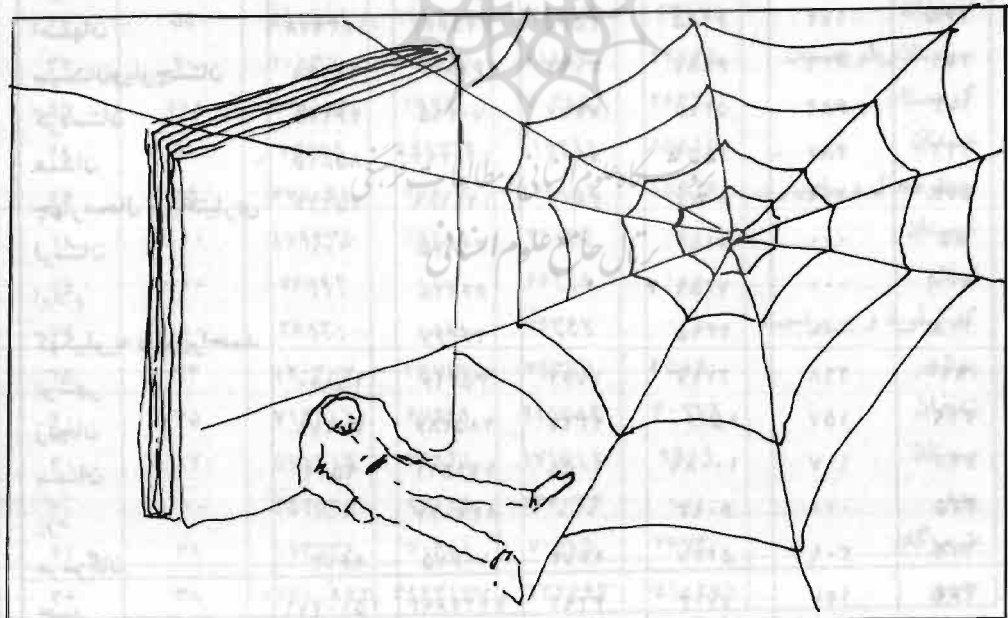
به منظور آگاهی از میزان افزایش یا کاهش تعداد کتب به امانت گرفته شده توسط اعضا و مراجعان به کتابخانه‌های عمومی کشور در دو برهه زمانی ۶۰ و ۷۰ و بررسی شاخص مربوط به جدول شماره ۱۰ مراجعه شود، همان‌گونه که از جدول مذکور فهمیده می‌شود، تعداد کتب به امانت داده شده توسط کتابخانه‌های عمومی کشور در سال ۷۰ نسبت به سال ۶۰ نزدیک به ۳ میلیون جلد افزایش یافته است. بدیهی است که این میزان افزایش در نتیجه افزایش تعداد ۸/۵ میلیونی دفعات مراجعه به کتابخانه‌ها در سال ۷۰ نسبت به ده ساله قبل از آن بوده است، از طرف دیگر، شاخص مزبور نشان دهنده کاهش امانت کتاب در کتابخانه‌ها در سال ۷۰ نسبت به سال ۶۰ است. به این‌گونه که در سال ۶۰ توسط هر ۱۰۰ نفر مراجعه‌کننده به کتابخانه‌ها، تعداد ۳۸ جلد کتاب به امانت گرفته شده، در صورتی که این نسبت در سال ۷۰ به تعداد ۳۶ جلد کتاب کاهش یافته است. توزیع استانی شاخص مزبور بیانگر آن است که در بین استانهای کشور، دو استان کردستان و کرمان از نظر تفاوت نزولی نسبت مذکور در دو سال مورد بررسی دارای اختلاف چشمگیری هستند به طوری که نسبت درصد بین مراجعان و کتب به امانت گرفته شده از جانب آنها در سال ۶۰ به ترتیب ۱۱۸ و ۸۲ بوده است. این نسبت در سال ۷۰ به رقمهای ۵۵ و ۳۴ تنزل یافته است. در برابر استانهای فوق‌الذکر دو استان سمنان و فارس نسبت به استانهای دیگر کشور از این نظر به تفاوت صعودی دست یافته‌اند به طوری که در سال ۶۰ در استانهای نامبرده شاخص درصد مراجعه‌کننده به کتب امانت داده شده به ترتیب ۱۲ و ۱۳ جلد کتاب بوده است. این نسبت در سال ۷۰ به ۳۰ و ۳۴ افزایش یافته است (جدول شماره ۱۰).

۱۰-۲- کتب به امانت داده شده برحسب موضوع

بررسی فراوانی‌های موضوعی کتب به امانت داده شده توسط کتابخانه‌های عمومی کشور و بویژه بررسی نسبت‌های موجود بین هر موضوع به کل موضوعات طبقه‌بندی موضوعی کتابهای کتابخانه‌ها می‌تواند نشان دهنده میزان گرایش و علاقه‌مندی مراجعه‌کنندگان و اعضا به موضوع و یا موضوعات مشخصی در برهه‌های زمانی مختلف و در مناطق مختلف شهری کشور باشد.

همان گونه که از جدول شماره ۱۱ دریافت می‌شود، در سال ۱۳۶۰ در بین موضوعات مختلف کتابهای به امانت گرفته شده، کتابهای کودکان، داستانی، دینی و ادبیات به ترتیب $۱۸/۴\%$ ، $۱۷/۲۰\%$ ، $۱۶/۸۲\%$ و $۱۱/۲۰\%$ واجد بیشترین تقاضا در بین مراجعان و اعضای کتابخانه‌های عمومی کشور بوده است. در سال ۱۳۷۰ ترتیب فوق به صورت ادبیات $۱۳/۱۳\%$ ، داستانی $۱۲/۴۵\%$ ، دینی $۹/۸۲\%$ و کودکان $۹/۵۸\%$ تغییر یافته است.

از تغییرات مشهود و قابل توجه در دوره دهساله مذکور گرایش اعضا و مراجعه‌کنندگان به کتابخانه‌های عمومی کشور به موضوعات تکنولوژیکی - علوم عملی و خالص در طبقه‌بندی موضوعی کتابهاست به طوری که نسبت موجود بین هر یک از دو موضوع مذکور با سایر موضوعات در سال ۱۳۶۰ به ترتیب $۳/۵۶$ و $۴/۹۸$ درصد بوده است که در سال ۷۰ به رقمهای $۷/۰۵\%$ و $۸/۰۸$ درصد افزایش یافته است.

جدول شماره ۹- تعداد کتب به امانت داده شده توسط کتابخانه‌های عمومی کشور در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

استان	تعداد کتب به امانت داده شده		متوسط تعداد کتب به امانت داده شده در هر کتابخانه		سرازم کتب امانتی به ۱۰۰۰ نفر باسواد شهری	
	سال ۶۰ (۲۲)	سال ۷۰ (۲۳)	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰
تهران	۱۹۵۷۰۴	۳۸۴۶۵۷	۱۲۲۳۱	۱۱۳۱۳	۴۹	۵۱
مرکزی	۷۳۲۲۱	۱۱۰۲۳۶	۱۰۴۷۴	۷۳۴۹	۲۴۹	۲۲۷
گیلان	۹۲۲۲۱	۱۴۵۱۶۰	۳۸۴۳	۴۲۶۹	۲۴۵	۱۹۳
مازندران	۱۳۷۴۳۶	۳۴۵۹۴۲	۴۰۴۲	۷۸۶۲	۲۶۱	۲۶۹
آذربایجان شرقی	۳۷۱۷۶۰	۲۸۷۳۶۷	۹۵۳۲	۶۸۴۲	۶۱۶	۱۶۳
آذربایجان غربی	...	۱۳۸۲۴۰	...	۷۲۷۶	...	۱۷۲
کرمانشاه	۸۳۱۴۱	۱۱۶۹۱۲	۱۱۸۷۷	۶۸۷۷	۳۹۸	۱۶۰
خوزستان	...	۳۱۷۶۰۵	...	۹۰۷۴	...	۲۰۶
فارس	۳۷۷۰۱	۲۷۰۵۵۵	۱۵۰۸	۸۷۲۸	۶۳	۱۶۹
کرمان	۱۰۲۳۷۳	۱۵۶۶۵۳	۶۰۲۲	۵۵۹۵	۴۷۴	۲۲۳
خراسان	...	۵۹۱۲۴۳	...	۱۰۷۵۰	...	۲۲۹
اصفهان	۱۶۳۹۷۸	۳۴۵۶۷۳	۳۵۶۵	۶۲۸۵	۱۷۴	۱۶۸
سیستان و بلوچستان	۲۲۷۶۵	۶۸۸۷۳	۳۷۹۴	۶۸۸۷	۲۰۹	۱۷۱
کردستان	۴۶۴۴۶	۷۰۳۹۵	۷۷۷۴	۵۴۱۵	۶۸۲	۱۷۳
همدان	۸۵۸۱۵	۱۱۶۴۹۱	۷۸۰۱	۶۸۵۲	۴۸۷	۲۱۲
چهارمحال و بختیاری	۱۵۲۲۶	۱۲۹۱۸۹	۳۸۰۷	۸۰۷۴	۲۰۹	۵۷۳
لرستان	...	۴۹۸۷۵	...	۴۱۵۶	...	۸۵
ایلام	...	۶۶۲۲۸	...	۷۳۵۹	...	۶۰۰
کهگیلویه و بویراحمد	...	۲۶۳۶۷	...	۴۳۹۵	...	۲۰۸
بوشهر	۱۵۸۶۰	۳۵۳۱۶	۱۷۶۲	۲۷۱۷	۲۱۸	۹۹
زنجان	۳۰۲۷۵	۲۸۵۴۸۶	۴۳۲۷	۱۵۸۶۰	۱۵۷	۴۲۹
سمنان	۹۵۱۹	۱۷۱۵۱۱	۱۰۵۸	۱۰۰۸۹	۱۰۷	۶۹۸
یزد	...	۱۳۴۰۴۴	...	۶۰۹۳	...	۳۴۵
هرمزگان	۲۶۷۳۰	۷۰۶۷۵	۲۶۷۳	۵۴۳۷	۳۰۹	۲۲۹
جمع	۱۵۱۰۴۷۱	۴۴۳۴۶۹۳	۴۲۹۲	۷۷۱۲	۱۴۷	۱۶۹

جدول شماره ۱۰- نسبت بین مراجعان و کتب به امانت داده شده در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

نسبت درصد مراجعین به کتب		تعداد مراجعین		تعداد کتب به امانت داده شده		استان
سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	سال ۷۰	سال ۶۰	
۲۲	۴۷	۱۷۵۷۰۵۴	۴۱۱۸۸۴	۳۸۴۶۵۷	۱۹۵۷۰۴	تهران
۲۶	۵۶	۴۲۰۸۵۰	۱۲۹۷۲۰	۱۱۰۲۳۶	۷۳۳۲۱	مرکزی
۵۲	۵۴	۲۷۸۴۵۹	۱۶۹۹۰۳	۱۴۵۱۶۰	۹۲۲۲۱	گیلان
۲۳	۳۳	۱۴۸۰۷۴۸	۴۱۵۷۶۰	۳۴۵۹۴۲	۱۳۷۴۳۶	مازندران
۴۳	۶۱	۶۶۸۸۵۳	۶۰۹۱۵۷	۲۸۷۳۶۷	۳۷۱۷۶۰	آذربایجان شرقی
۲۰	...	۷۰۲۷۸۷۶	۵۳۳۴۲	۱۳۸۲۴۰	...	آذربایجان غربی
۲۴	۴۳	۲۶۴۹۶۳	۱۹۴۱۱۰	۱۱۶۹۱۲	۸۳۱۴۱	کرمانشاه
۴۰	...	۷۹۹۰۵۴	۱۹۳۱۷	۳۱۷۶۰۵	...	خوزستان
۳۴	۱۳	۷۸۸۶۰۸	۲۸۳۵۶۷	۲۷۰۵۵۵	۳۷۷۰۱	فارس
۳۴	۸۲	۴۶۰۵۷۹	۱۲۴۳۴۴	۱۵۶۶۵۳	۱۰۲۳۷۳	کرمان
۵۱	...	۱۱۶۱۶۷۱	۵۱۶۵۲۹	۵۹۱۲۴۳	...	خراسان
۶۳	۵۵	۵۵۱۵۸۱	۲۹۷۶۰۸	۳۴۵۶۷۳	۱۶۳۹۷۸	اصفهان
۳۴	۲۰	۲۰۱۳۱۰	۱۱۵۱۴۱	۶۸۸۷۳	۲۲۷۶۵	سیستان و بلوچستان
۵۵	۱۱۸	۱۲۸۱۷۴	۳۹۲۶۱	۷۰۳۹۵	۴۶۴۴۶	کردستان
۴۹	۵۱	۲۳۶۵۵	۱۶۹۲۲۴	۱۱۶۴۹۱	۸۵۸۱۵	همدان
۴۶	۵۵	۲۷۸۰۹۱	۲۷۹۰۳	۱۲۹۱۸۹	۱۵۲۲۶	چهارمحال و بختیاری
۲۸	...	۱۷۹۴۳۵	۱۸۱۸۸	۴۹۸۷۵	...	لرستان
۸۶	...	۷۶۸۹۲	...	۶۶۲۲۸	...	ایلام
۷۲	...	۳۶۸۳۰	...	۲۶۳۶۷	...	کهگیلویه و بویراحمد
۲۹	۴۳	۱۲۰۳۰۷	۳۶۷۶۷	۳۵۳۱۶	۱۵۸۶۰	بوشهر
۴۰	۴۵	۷۱۴۳۰۱	۶۷۵۹۹	۲۸۵۴۸۶	۳۰۲۷۵	زنجان
۳۰	۱۲	۵۷۷۴۰۵	۷۶۱۴۱	۱۷۱۵۱۱	۹۵۱۹	سمنان
۳۰	...	۳۵۲۵۳۵	۹۷۰۲۴	۱۳۴۰۴۴	...	یزد
۴۱	۳۸	۱۷۴۷۳۶	۷۰۶۸۸	۷۰۶۷۵	۲۶۷۳۰	هرمزگان
۳۶	۳۸	۱۲۴۱۰۹۲۲	۳۹۴۳۱۷۷	۴۴۳۴۶۹۳	۱۵۱۰۴۷۱	جمع

جدول شماره ۱۱ - تعداد کتب به امانت رفته از کتابخانه‌های عمومی کشور بر حسب موضوع در سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

موضوع	کتاب امانت داده شده در سال ۷۰		کتاب امانت داده شده در سال ۶۰	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کلیات	۱۳۷۸۵۳	۳/۶۳	۳۴۰۱۰	۲/۳۳
فلسفه	۱۶۰۵۸۲	۴/۲۳	۵۶۲۱۹	۳/۸۵
دین	۳۷۳۱۴۵	۹/۸۲	۲۴۶۰۴۳	۱۶/۸۲
علوم اجتماعی	۲۲۸۰۵۵	۶	۷۸۸۷۲	۵/۴۰
زبان	۱۶۰۴۵۷	۴/۲۲	۲۴۵۰۰	۱/۶۸
درسی	۱۶۶۰۸۹	۴/۳۷	۳۷۷۳۵	۲/۵۵
علوم خالص	۳۰۷۰۲۹	۸/۰۸	۷۲۷۴۹	۴/۹۸
علوم عملی تکنولوژی	۲۶۷۸۳۰	۷/۰۵	۵۲۰۵۲	۳/۵۶
هنرها	۱۴۷۵۱۱	۳/۸۸	۲۶۲۵۱	۱/۸۰
ادبیات	۴۹۸۸۷۵	۱۳/۱۳	۱۶۳۸۳۵	۱۱/۲۰
تاریخ	۳۵۵۵۸۹	۹/۳۶	۹۴۷۵۷	۶/۴۸
سرگذشت	۱۶۱۴۹۹	۴/۲۵	۶۹۳۳۵	۴/۷۴
داستان	۴۷۳۰۷۸	۱۲/۴۵	۲۵۱۵۹۹	۱۷/۲۰
کودکان	۳۶۴۰۶۱	۹/۵۸	۲۶۵۳۱۳	۱۸/۱۴
جمع (۲۴)	۳۸۰۱۶۵۳	۱۰۰	۱۴۶۲۷۷۰	۱۰۰

سوم. نارسائیه‌ها و محدودیتها

مشکلات و نارسائیه‌های موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور از دو زاویه و محور می‌تواند مطرح باشد، شاید اصلی‌ترین و عمده‌ترین محور، مشکل عدم شکل‌گیری یک ینش کلی نسبت به اهمیت موضوع باشد. بیان اهمیت موضوع تاکنون معمولاً حالتی احساسی و شعاری داشته است. جهان معاصر جهان اطلاعات است. هجوم بی‌وقفه و بی‌امان اطلاعات در تمامی عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نمودی عینی دارد. اطلاعات از عوامل و منابع حیاتی در پیشرفت و توسعه کشورها محسوب می‌شود. کتاب به عنوان یک ابزار اطلاع‌رسانی هنوز هم برغم پیشرفت روزآمد وسایل مکانیکی و الکترونیکی اطلاع‌رسانی، اهمیت خود را در انتقال اطلاعات و تجارب بشری تا حدود زیادی حفظ کرده است. بنابراین، کتابخانه که مکان انتقال اطلاعات و واسطه صادقی بین علوم، فنون و معارف با افراد و اقشار مختلف جامعه است باید بیش از این مورد عنایت و توجه قرار گیرد. لازم است برای درمان نارسائیه‌های این قلب تپنده که ضربانهای ناموزون و ایستهای هشدار دهنده‌اش را به دفعات اعلام کرده است، اقدام شود. اما از سویی دیگر بیان مجموعه علائم و نارسائیه‌های کتابخانه‌ها، جهت تشخیص بیماری - که قابل درمان است - به صورت مورد به مورد ضروری است. عمده این نارسائیه‌ها به صورت زیر خلاصه می‌شود:

۱. تعداد کتابخانه‌های عمومی در سطح کشور باتوجه به شاخصهای موجود و معمول در عرصه بین‌المللی اندک است. توزیع آن در سطح ملی ناعادلانه و متناسب با عوامل جمعیتی، شرایط و امکانات اجتماعی، فرهنگی و آموزشی مناطق نیست.
۲. اکثر کتابخانه‌های عمومی کشور، دارای ساختمانهای غیراستاندارد و غیرمعارف با کار کتابخانه‌ای هستند. بیش از $\frac{۲}{۳}$ ساختمانها به صورت استیجاری و واگذاری است. کتابخانه‌های عمومی دارای فضایی ملال‌انگیز، افسرده و بی‌رتمق است.
۳. ظرفیت کتابخانه‌های عمومی محدود و در حد استانداردهای موجود جهانی نیست. فضای مطالعه در کتابخانه‌ها محدود به سالنهای کوچک است.
۴. تعداد کتب موجود در کتابخانه‌های عمومی در حد استانداردهای جهانی نیست و با شاخصهای جمعیتی همخوانی و همگامی ندارد.
۵. کیفیت پایین و تنوع محدود کتب موجود در کتابخانه‌های عمومی بویژه در موضوعات علمی، تکنولوژیکی و آموزشی محسوس است.
۶. نبود و کمبود کتابداران متخصص در کتابخانه‌های عمومی چشمگیر است و کتابخانه‌ها از نیروی انسانی لازم برخوردار نیستند. مدارک و منابع در اکثر کتابخانه‌ها تنظیم نشده است.
۷. اکثر کتابخانه‌های عمومی از نظر وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ای کمبود دارند.
۸. کتابخانه‌های عمومی از اعتبارات کافی برخوردار نیستند.

۹. امکانات رفاهی برای اعضا و مراجعان، از قبیل تأسیسات حرارتی مناسب، بوفه و غیره در اکثر کتابخانه‌های عمومی کشور وجود ندارد.
۱۰. اکثر نیروهای انسانی کتابخانه‌ها از نظر آموزشهای کتابخانه‌ای ضعیف هستند و از دانشهای مربوط و به هنگامی برخوردار نیستند.
۱۱. بخش قابل ملاحظه‌ای از مدیران کتابخانه‌های عمومی فاقد تجربه، مهارت، ابتکار و نوآوری جهت ایجاد تحرک در کتابخانه‌ها و جذب کردن آن هستند.
۱۲. رابطه بین کتابخانه‌های عمومی مناطق با مؤسسات آموزشی، فرهنگی، شهرداریها و معمرین فرهنگی منطقه ضعیف است.
۱۳. برنامه‌های فرهنگی و هنری پرجاذبه از قبیل اجرای موسیقی، برپائی نمایشگاهها، برگزاری مسابقات فرهنگی و ... برای جلب اهالی بویژه جوانان به کتابخانه‌ها ارائه نمی‌شود.
۱۴. تناسبی بین تعداد کتب به امانت داده شده توسط کتابخانه‌های عمومی کشور و تعداد مراجعان وجود ندارد و این که در سال ۱۳۷۰ به طور متوسط به ازای هر صد نفر مراجعه کننده به کتابخانه‌ها ۳۶ جلد کتاب به امانت داده شده است (جدول شماره ۱۰) حکایت از آن دارد که قریب $\frac{۲}{۳}$ از مراجعه کنندگان به کتابخانه‌ها، کتابی به امانت نگرفته‌اند و مراجعه آنها جهت درس خواندن و انجام تکالیف درسی و گذران اوقات بیکاری بوده است.

چهارم. ظرفیتهای مورد نیاز در زمینه کتابخانه‌های عمومی تا سال ۱۳۷۷

- ۴-۱. تعداد کتابخانه‌های عمومی مورد نیاز
- براساس برآوردهای به عمل آمده و مطابق با استانداردهای موجود، حد مطلوب و تعداد کتابخانه‌ها با توجه به نستیهای جمعیتی تا پایان سال ۱۳۷۷ (سال پایانی برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور) حداقل تعداد کتابخانه‌های عمومی در سطح کشور باید به ۱۲۰۰ واحد برسد. بنابراین، در پایان مقطع ۵ ساله برنامه مذکور، استانهای تهران و خراسان به تبعیت از نسبت جمعیتی خود در مقایسه با سایر استانها دارای تعداد بیشتری کتابخانه خواهند شد (به ترتیب ۱۷۴ و ۱۲۱ باب کتابخانه). سهم دو استان چهارمحال و بختیاری^(۲۵) و ایلام در سال مذکور به ۱۱ و ۱۲ واحد کتابخانه‌ای تغییر خواهد کرد (جدول شماره ۱۲).

۴-۲. گنجایشهای مورد نیاز

حداقل زیربنای مورد نیاز جهت سالنهای مطالعه کتابخانه‌های عمومی در کل کشور ۱۳۷/۹۴۰ مترمربع در سال ۷۷ برآورد می‌شود. لذا میانگین فضای مطالعه برای هر سالن کتابخانه ۱۱۵ مترمربع

تعیین می‌شود. اما استانهای تهران و خراسان با توجه به عامل جمعیتی و استانداردهای موجود در این زمینه به ترتیب با ۳۷۷۶۷۲ و ۱۳۶۲۵ مترمربع فضا، بیشترین فضای مطالعه مورد نیاز در سال مذکور را در اختیار خواهند داشت و سهم دو استان ایلام و کهگیلویه و بویراحمد براساس معیارهای مذکور به ترتیب با مجموع ۷۲۴ و ۷۸۳ مترمربع جهت کل سالنهای مطالعه استان و میانگین ۶۰ و ۴۹ مترمربع فضا برای هر سالن مطالعه خواهد بود.

۳-۴- کتب مورد نیاز

با توجه به روند افزایش جمعیت کشور و رشد مثبت میزان باسوادی در جامعه، تعداد کتب مورد نیاز کتابخانه‌های عمومی کشور در سال پایان برنامه دوم بالغ بر ۷۳ میلیون جلد برآورد می‌شود. افزایش بی‌رویه جمعیت در تهران در نتیجه بالا بودن میزان باروری و نیز پدیده مهاجرت به پایتخت بویژه در سالهای اخیر، سبب می‌شود که ۴/۲۷ درصد از کل کتابهای موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور در سال ۷۷ جذب کتابخانه‌های تهران شود. پس از تهران، کتابخانه‌های استانهای خراسان و اصفهان از لحاظ در اختیار داشتن تعداد بیشتر کتاب در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. براساس یافته‌های جدول مذکور دو استان ایلام و کهگیلویه و بویراحمد در سال یادشده در این تقسیم‌بندی به نسبت کتابها از نظر جمعیتی به ترتیب دارای ۱۱۲/۳۸۶ و ۷۲۴/۴۱۷ جلد کتاب خواهند شد. متوسط تعداد کتاب در هر کتابخانه عمومی کشور در پایان سال برنامه دوم ۶۱۳۵۷ جلد کتاب برآورد می‌شود که از این نظر استانهای تهران و آذربایجان غربی به ترتیب ۱۱۵۷۶۳ و ۹۸۸۰۵ جلد کتاب در صدر استانها قرار دارند که بالاتر از حد میانگین کتاب در کتابخانه‌های خود هستند و استانهای کهگیلویه و بویراحمد و ایلام در پایین‌ترین حد این طبقه‌بندی قرار خواهند گرفت.

۴-۴- نیروی انسانی مورد نیاز

براساس برآوردهای به عمل آمده، جهت اداره امور کتابخانه‌های عمومی کشور و ارائه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی، باید تعداد کارکنان کتابخانه‌ها، در پایان مقطع پنجساله برنامه دوم توسعه به ۱۸۰۰۰ نفر بالغ گردد.

تعداد کابداران متخصص کتابخانه‌ها در سال مذکور حدود ۶۰۰۰ نفر خواهد بود. با مراجعه به جدول شماره ۱۲ مشخص می‌شود که در پایان مقطع مورد نظر، دو استان تهران و خراسان در بین دیگر استانهای کشور از نظر میزان نیاز به کارکنان متخصص در رده بالایی قرار می‌گیرند و استانهای ایلام و کهگیلویه و بویراحمد به نسبت جمعیت باسواد مناطق شهری خود، تعداد کمتری کابدار متخصص را در اختیار خواهند داشت.

جدول شماره ۱۲- برآورد تعداد کتابخانه‌های عمومی مورد نیاز

و کارکنان آن در سال ۱۳۷۷

تعداد کارمندان متخصص مورد مورد نیاز	تعداد کارمندان مورد نیاز	برآورد تعداد کتابخانه استانی مورد نیاز سال ۱۳۷۷	برآورد جمعیت باسواد شهری سال ۱۳۷۷	استان
۱۶۶۲	۵۰۳۶	۱۷۴	۱۰۰۷۱۴۶۷	تهران
۱۲۳	۳۷۴	۲۲	۷۴۸۶۰۹	مرکزی
۱۶۲	۴۹۰	۵۲	۹۸۰۷۴۹	گیلان
۳۰۶	۹۲۹	۶۸	۱۸۵۸۸۹۳	مازندران
۳۷۳	۱۱۳۰	۵۰	۲۲۶۰۵۳۰	آذربایجان شرقی
۱۸۷	۵۶۸	۲۳	۱۱۳۶۲۵۵	آذربایجان غربی
۱۵۷۷	۴۷۷	۴۱	۹۵۴۷۵۲	کرمانشاه
۴۱۱	۱۲۴۶	۶۷	۲۴۹۲۶۱۶	خوزستان
۳۷۳	۱۱۳۱	۵۹	۲۲۶۲۱۵۹	فارس
۱۷۳	۵۲۴	۴۰	۱۰۴۸۱۹۲	کرمان
۶۰۰	۱۸۱۷	۱۲۱	۳۶۳۳۲۷۰	خراسان
۴۵۱	۱۳۶۷	۱۰۵	۲۷۳۳۶۶۴	اصفهان
۸۰	۲۴۴	۱۷	۴۸۸۲۸۸	سیستان و بلوچستان
۱۱۱	۳۳۶	۲۷	۶۷۲۸۰۶	کردستان
۱۵۰	۴۵۶	۳۵	۹۱۲۰۷۹	همدان
۵۶	۱۷۱	۱۱	۳۴۲۳۸۹	چهارمحال و بختیاری
۱۳۳	۴۰۳	۲۹	۸۰۵۲۱۳	لرستان
۳۲	۹۷	۱۲	۱۹۳۰۵۶	ایلام
۳۴	۱۰۴	۱۶	۲۰۸۸۶۲	کهگیلویه و بویراحمد
۶۵	۱۹۷	۱۹	۳۹۵۰۳۸	بوشهر
۱۵۵	۴۷۰	۲۹	۹۴۰۱۰۸	زنجان
۶۲	۱۸۷	۱۶	۳۷۴۶۶۱	سمنان
۹۶	۲۹۰	۲۱	۵۸۰۷۱۱	یزد
۷۲	۲۱۸	۲۱	۴۳۶۱۸۱	هرمزگان
۶۰۶۹	۱۸۳۹۲	۱۱۹۹	۳۶۷۸۳۶۷۱	جمع

پنجم. استراتژی و سیاست‌های پیشنهادی

۱. کمبودها و نارسائیهایی موجود در کتابخانه‌های عمومی کشور گذشته از جنبه‌های کمی آن، صورت کیفی نیز دارد. بهره‌گیری از امکانات بالقوه و استفادهٔ بهینه از ظرفیتهای موجود به مدیرانی کارآمد، باتجربه و مبتکر نیاز دارد.
- در شرایط کنونی، به طور کلی عدم جذب مدیران و کارکنان متخصص به بخش فرهنگ به سبب غیرمحمتمل بودن امکان سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی (به علت ماهیت خاص فرهنگ و هنر و ذوقی بودن آن) در بخش فرهنگ و عدم اطمینان در برگشت سرمایه، از دیرباز سازمانهای فرهنگی کشور را دچار نوعی بحران نموده است. مدیریت امور کتابخانه‌های عمومی کشور نیز جدا از این وضعیت نیست.
- فضای عمومی کتابخانه‌ها - در گذشته و حال - فضایی تنگ، نامناسب و دچار عارضه کمبود کتاب، نبود و کمبود امکانات و تجهیزات و آکنده از نوعی دل‌مردگی و ملال بوده است. بیان این نارسائیهایی و انتقادات از وضع موجود کتابخانه‌ها به توسط مخاطبان آن به صور مختلف از جمله از طریق مطبوعات انعکاس یافته است. (۲۶)
- به نظر می‌رسد نخستین اقدام برای ایجاد تحول در کتابخانه‌های عمومی تحول در ساختار سازمانی، تشکیلات و مدیریت آن باشد. مدیران کتابخانه‌های عمومی (حداقل کتابخانه‌های درجه ۱ تا ۴) باید از میان افراد علاقه‌مند، باذوق و مبتکر، واجد شرایط عمومی و آشنا به مسایل فرهنگی جامعه و آشنا به دانشهایی از قبیل جامعه‌شناسی و روانشناسی، در هر منطقه انتخاب شوند.
۲. تا سال پایان برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، تعداد کتابخانه‌های عمومی باید به حد مطلوب آن یعنی ۱۲۰۰ واحد برسد.
۳. قبل از ایجاد کتابخانه‌های عمومی در هر منطقه بررسیهای لازم در موارد انتخاب محل مناسب جهت احداث کتابخانه، معماری ساختمان متناسب با شرایط اقلیمی و روحیات اهالی هر منطقه، نوع موضوعات مورد علاقه مردم (از نظر کتاب) و غیره صورت گیرد.
۴. ساختمان کتابخانه‌های عمومی اختصاصی موجود باید با معیارها و استانداردهای کتابخانه‌ای مطابقت داده شود. ساختمانهای استیجاری و واگذاری به ساختمانهای اختصاصی در حد استاندارد تبدیل شود.
۵. ظرفیتهای موجود کتابخانه‌ها به ظرفیت حد مطلوب برسد.
۶. موجودی کتابهای کتابخانه‌ها تا پایان برنامه دوم به حد استاندارد نزدیک شود.
۷. در انتخاب کتب و توزیع استانی کتابها، تنوع موضوعی و گرایشات اهالی به موضوعات خاص، مورد توجه قرار گیرد و به تعداد کتابهای علمی و آموزشی کتابخانه‌ها افزوده شود.
۸. کتابخانه‌های عمومی به طور مستمر با تازه‌های کتاب و نشریات غنی شود.

۹. کتابخانه‌های موجود از نظر وسایل، تجهیزات و نیز امکانات رفاهی به حد استاندارد رسانده شود.
۱۰. جهت تنظیم مدارک و منابع و نیز حفظ و نگهداری آنها از صدمات مرور زمان از روشهای علمی و مناسب استفاده شود.
۱۱. اعتبارات کافی جهت رفع نارسائنها و جبران کمبودها در اختیار کتابخانه‌ها قرار گیرد.
۱۲. به منظور ارتقاء دانش کتابخانه‌ای، مدیران، کتابداران و دیگر پرسنل شاغل در کتابخانه‌ها، در فواصل زمانی معین در برنامه‌های آموزشی مستمر شرکت داده شوند.
۱۳. نسبت به تأمین نیروی انسانی مورد نیاز کتابخانه‌های عمومی کشور در برنامه توسعه اقدام شود. تعداد مطلوب نیروی انسانی مورد نیاز برای ۱۲۰۰ کتابخانه عمومی در پایان برنامه دوم باید به ۱۸۰۰۰ نفر برسد. سهم افزایش کتابداران ۶۰۰۰ نفر برآورد می‌شود.
۱۴. در ایجاد روشهای تشویقی جهت بهره‌گیری بیشتر از کتابخانه‌ها و بردن روحیه کتابخوانی به درون جامعه، مطالعه و اندیشه شود.
۱۵. کتابخانه‌های عمومی به مثابه مکانی جهت تلاقی اندیشه‌ها، افکار و تجارب بشری، از در اختیار داشتن کتابهایی که ناقل افکار دگراندیشان است، نهراسند.
۱۶. جهت ایجاد انجمنهای کتابخانه‌های عمومی در شهرهای فاقد انجمن اقدام و برای فعال کردن انجمنهای موجود اندیشه شود.
۱۷. توسط واحدهای پژوهشی ادارات کل استانها، در فواصل زمانی معین، بررسیهایی از وضعیت کتابخانه‌ها، گرایشات و میزان رضامندی مخاطبان به عمل آید.
۱۸. از جمله عوامل مؤثر در جذابیت کتابخانه‌های عمومی، اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری متنوع (موسیقی، نمایشگاهها، کلاسهای هنری، نمایش فیلم و تئاتر، مسابقات فرهنگی و هنری و ...) در جوار کار کتابخانه‌ای است. اجرای این برنامه‌ها بویژه برای جوانان و در جهت شکوفایی ذوق و استعدادهای آنها ضروری است.

پی‌نوشتها:

۱. روابط عمومی و بین‌المللی شهرداری تهران، کتاب و کتابخانه. ۱۳۷۲، ص ۱
۲. جکناجی. م. م. تاریخچه کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی ایران، سال ۱۳۵۷، ص ۵.
۳. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
۴. International Federation of library Association فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و موسسات کتابداری
۵. دبیرخانه هیأت استانی کتابخانه‌های عمومی کشور - وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۶. مرکز آمار ایران - سالنامه آماری کشور سال ۱۳۶۱
۷. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - معاونت پژوهشی - سیری در مؤلفه‌های فرهنگی جهان - تهران، تابستان ۷۲ ص

۷۱ و ۱۴۵.

۸. اطلاعات مربوط به کتابخانه‌های عمومی ترکیه مربوط به سال ۱۹۸۹ است. مأخذ: محمد اسماعیل ریاحی، بررسی تطبیقی شاخصهای فرهنگی ایران و سایر کشورهای جهان، مرکز آمار و برنامه‌ریزی و پژوهشهای فرهنگی و هنری - تهران، ۱۳۷۲.
۹. تعاونی، شیرین. استانداردهای ایفلا برای کتابخانه‌های عمومی. مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی، تهران، ۱۳۵۴، ص ۶۲.
۱۰. معاونت امور سینمایی و سمعی بصری، شرحی بر شاخصهای فرهنگی - ارتباطی در مقایسه‌های بین‌المللی، تهران تیر ۱۳۷۲، جدول ضمیمه صفحه ۵۵.
۱۱. دفتر پژوهشها و برنامه‌ریزی فرهنگی - گزارش فعالیتهای وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۶۰.
۱۲. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
۱۳. ارقام مربوط به سال ۶۸ است.
۱۴. ارقام مربوط به سالهای ۶۱ (ایلام) و ۵۹ (کهگیلویه و بویراحمد) است.
۱۵. جدول شماره ۷
۱۶. دفتر پژوهشها و برنامه‌ریزی فرهنگی - گزارش فعالیتهای وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۶۰.
۱۷. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
۱۸. معاونت پژوهشی «سیری در مؤلفه‌های فرهنگی جهان» - تهران - ۱۳۷۲ - ص ۱۴۵.
۱۹. رقم صحیح اعضای کتابخانه‌ها در ایران از گزارش فعالیتهای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۲۰. دفتر پژوهشها و برنامه‌ریزی فرهنگی - گزارش فعالیتهای وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۶۰.
۲۱. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
۲۲. دفتر پژوهشها و برنامه‌ریزی فرهنگی - گزارش فعالیتهای وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۶۰.
۲۳. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
۲۴. تعداد کتب امانت داده شده در استان به علت عدم تفکیک موضوعی در جمع کتب منظور نشده است.
۲۵. در سال ۱۳۷۰ تعداد کتابخانه‌های عمومی موجود در استان مذکور ۱۶ باب بوده است.
۲۶. به عنوان مثال در زیر سه نمونه از انتقادات در سه نشریه و سه برمه زمانی مختلف اشاره می‌شود.
 ۱. کتابخانه‌های عمومی جوانان را از کتاب خواندن دل‌سرد می‌کنند. کیهان ۵۵/۲/۲۵.
 ۲. کتابخانه‌های عمومی حدیث غربت و انزوا. اطلاعات مورخ ۶۳/۴/۲۴.
 ۳. بایدها و نبایدها، فصلنامه پیام کتابخانه، سال اول، شماره اول، ۱۳۷۰ ص ۵.